

folklor/edebiyat - folklore&literature, 2024; 30(3)-119. Sayı/Issue -Yaz/Summer

Kitap Tanıtımı / Book Review

Ramazan Çakır, Türkiye ve Türkmenistan Türkçelerinde Konularına Göre Açıklamalı Alkışlar Dilekleri (İyi/Hayır Duaları), Gazi Kitabevi, Ankara, 2024, 320 sayfa.

ISBN: 978-625-365-482-5

Burak Gökbulut*, Mustafa Yeniasır**

* Prof. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü. Lefkoşa-KKTC/Near East University Atatürk Faculty of Education Department of Turkish Language Teaching. burak.gokbulut@neu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-3968-9207

** Prof. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü. Lefkoşa- KKTC/Near East University Atatürk Faculty of Education Department of Turkish Language Teaching. mustafa.yeniasir@neu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-9196-1805

Kitap Hakkında:

Doç. Dr. Ramazan Çakır'ın, 2024 yılında Gazi Kitabevi'nden yayınlanan “Türkiye ve Türkmenistan Türkçesinde Konularına Göre Açıklamalı Alkışlar Dilekler (İyi/Hayır Dualar)” isimli kitabı 320 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışma Ön söz, Giriş, Alkışların/Dileklerin Yer Aldığı İnceleme Bölümü, Sonuç, Değerlendirme ve Kaynaklardan oluşmaktadır.

Kitabın “Ön Söz” kısmında öncelikle dua-beddua; alkış-kargış kavramlarından bahsedilmiştir. Sonrasında ise dua ve dileklerin geçtiği en eski belgelerin İrk Bitig, Altun Yaruk, Dîvânu Lügâti't-Türk olduğu belirtilmiş ve eserin bölümleriyle konu başlıklarından söz edilerek bu bölüm teşekkürle sonlandırılmıştır.

Eserin “Giriş” kısmında ilk olarak alkış-dilek ve iyi duaların Türk edebiyatının eski kaynak eserlerinden olan İrk Bitig, Altun Yaruk, Dîvânu Lügâti't-Türk, Kutadgu Bilig, Mukaddimetü'l-Edep, Tevarih-i Âl-i Selçuk Oğuznamesinde ne şekilde geçtiğiyle ilgili örneklere yer verilmiştir. Sonrasında alkış, alkamak ve dilek kelimelerinin Türkiye Türkçesindeki anlamları verilmiştir. Yazarın girişte belirttiği üzere sosyal hayatta kullanılan alkış-dileklerin kullanım yerleri oldukça geniştir. İyi niyet göstergesi olan bu kalıp sözler; meslek hayatında, misafirlikte, yolculukta, gönül almada, yardımlaşmada, tarım-hayvancılıkta, uğurlama-karşılmalarda, doğum, düğün ve cenaze gibi geçiş törenlerinde, millî-dinî bayramlarda vb. alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu kalıp sözler mekâna, duruma ve zamana göre değişiklikler göstermekte ve zamanla çok kullanılan birer alkış-dilek/iyi dua, kargış/beddua, deyim, atasözü halini almaktadır. Bu kısımda yazar çalışmanın amacını, “İnsan hayatını pozitif etkileyen ve moral kaynağı olan alkış-dilekleri, gençlere kullanım yerleriyle öğretmek ve onların doğru, akıcı ve edebi konuşma alışkanlıklarını geliştirmelerini sağlamak” olarak belirtmiştir.

Çalışmanın inceleme kısmında 21 başlık altında 946'sı Türkiye sahası ve 670'i Türkmen sahasından elde edilmiş toplam 1616 “alkış-dilek/iyi dua” örneği açıklamalı olarak verilmiştir.

Kitaptaki alkış-dilek/iyi duaların bulunduğu inceleme kısmının **Birinci Bölümünde**; alkış, dilek, davet, dua-beddua vb. terimlerin anlam ve biçim özellikleri, **İkinci Bölümünde**; çağdaş ve tarihî Türk lehçelerindeki örnek metinlerde geçen alkışlar-dilekler, **Üçüncü Bölümünde**; Türkmenistan'da yayınlanan eserlerde geçen ve Irak Türkmenlerinin söylediği alkışlar-dilekler, **Dördüncü Bölümünde**; Konya, Karaman, Iğdır, Kütahya, Çorum yöresinden ve diğer ağızlardan derlenen alkışlar-dilekler, **Beşinci Bölümünde**; Türkiye ve Türkmenistan Türkçesinde temalarına göre açıklamalı alkışlar-dilekler, **Altıncı Bölümünde**; Türkiye ve Türkmenistan Türkçesinde alkışların ve dileklerin alfabetik sıraya göre dizimi incelenmiş ve bunlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

“Alkış, Dilek, Davet, Dua-Beddua vb. Terimlerin Anlam ve Biçim Özellikleri”nin, irdelediği **“Birinci Bölüm”de** Alkış, Dilek, Davet, Dua, Beddua ve Yum-Yom Terimleri; Türkiye ve Türkmen Türkçesinde Alkışların Anlam ve Biçim Özellikleri; Türk ve Türkmen Anonim Halk Edebiyatı Ürünlerinde ve Şiirlerde Geçen Alkışlar-Dilekler; Alkışlar-Dilekler Hakkında Yapılan Çalışmalar ve Tasnif Denemeleri adlı alt başlıklar yer almaktadır.

“Çağdaş ve Tarihî Türk Lehçelerindeki Örnek Metinlerde Geçen Alkışlar-Dilekler” başlıklı **“İkinci Bölüm”de** ise Şaman-Altay Metinleri, Dîvânu Lügâti't-Türk, Kutadgu Bilig,

Tevarih-i Âl-i Selçuk Oğuznamesi, Dede Korkut Hikâyeleri gibi eserlerde ve Terekeme -Karpapak Türklerinin dillerinde geçen alkışlar-dileklere yer verilmiştir.

“Türkmenistan’da Yayınlanan Eserlerde ve Irak Türkmenlerinin Söylediği Alkışlar– Dilekler” adlı “**Üçüncü Bölüm**”de Ruhnama, Gorkut Ata Şadessanı, Berdinazar Hudaynazarov’un Romanları, Akarsuvun Aydımlı, İnsafın Ezası, Gumlular, Garaçage’nin Oğulları adlı alt başlıklar yer almaktadır.

“Konya, Karaman, Iğdır, Kütahya, Çorum Yöresinden ve Diğer Ağızlardan Derlenen Alkışlar-Dilekler” başlıklı “**Dördüncü Bölüm**”de, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden derlenen metinlere yer verilmiştir. Metinler; “Konya, Karaman, Iğdır (Melekli-Zülfikar-Tuzluca Gaziler köyleri), Kütahya (Bölücek, Dumlupınar ve Kirazpınar köyleri), Çorum, Divriği, Adilcevaz, Antakya (Madenboyu köyü), Tavşanlı (Ovacık köyü), Derbent-Çiftliközü ve Saraypınar Köyü, Adana (Karakışlakçı köyü), Aydın (Çine Karakollar ve Macur köyleri), Karabük Eflani Balıkesir (Manav köyü)” bölgelerinden derlenmiş ve bu sıralamaya göre verilmiştir. Sıralamada bölge adı olmayan iki başlık ise “Yolculukta, dağa-tarlaya, işe giderken söylenen alkış-dualar; Yatarken söylenen alkış-dualar” başlıklarıdır. Söz konusu iki başlığın derlendiği bölge içerisinde değerlendirilmesi bölümün bütünlüğü açısından daha iyi olabilirdi.

“Türkiye ve Türkmenistan Türkçesinde Temalarına Göre Açıklamalı Alkışlar–Dilekler” isimli “**Beşinci Bölüm**”de öncelikle temalarına göre Türkiye sahasından derlenen metinlere ve açıklamalarına yer verilmiştir. Bu kısımda bulunan tema başlıkları şöyledir:

Doğumda, İsim Koymada ve Bebek Görmede Söylenenler, Evlilik Öncesi ve Sonrasında Söylenenler, Ölüm, Kabir ve Ahiret İçin Söylenenler, Çiftçilik, Hayvancılık ve Diğer Meslekler için Söylenenler, Yolculuk, Ziyaret ve Misafirlkte Söylenenler, Yardım, İyilik ve Saygı İçin Söylenenler, Teşekkür, Tebrik, Hayranlık ve Kutlama İçin Söylenenler, Yeme-İçme Konusunda Söylenenler, Yeni Kıyafet ve Eşyalar Alındığında Kutlamak İçin Söylenenler, Sağlık-Hastalık İçin Söylenenler, Tabii Afetler veya Kötü Haber Duyulduğunda Söylenenler, Din ve İnanç İçerikli Söylenenler, Yaratıcıya Sığınmak, Korunmak-Bağışlanmak İçin Söylenenler, Aile ve Aile Bireyleri İçin Söylenenler, Cennete Gitmek-Cehennemden Korunmak İçin Söylenenler, Devletin ve Milletın Bekası İçin Söylenenler, Sağlıklı, Uzun Ömür Sürmek İçin Söylenenler, Dini ve Milli Bayramlarda Söylenenler, Hac ve Asker Uğurlama-Karşılama Törenlerinde Söylenenler, Günlük Konuşmalarda ve Selamlaşmalarda Söylenenler, İş, Ticaret ve Alış-Verişte Söylenenler.

Beşinci Bölümün ikinci kısmında ise temalarına göre Türkmenistan sahasından derlenen metinlere ve açıklamalarına yer verilmiştir. Bu kısımda bulunan tema başlıkları ise şöyledir:

Oğul-Kız Dünyaya Geldiğinde ve İsim Koyma Merasiminde Söylenenler, Düğünlerde Söylenenler, Aileden Biri veya Yakını İçin Söylenen, Vefat Edenin Acısını Paylaşmak, Kabir ve Ahiret İçin Söylenenler, Çiftçilik, Hayvancılık ve Diğer Mesleklerle İlgili Söylenenler, Misafirlkte ve Misafir Karşılama-Uğurlamada Söylenenler, Yardım, İyilik ve Himaye İçin Söylenenler, Teşekkür, Tebrik ve Kutlama İçin Söylenenler, Yeme-İçme İçin Söylenenler, Yeni Kıyafet Giyildiğinde Kutlamak İçin Söylenenler, Hastalıkta, Hasta Ziyaretinde ve Sağlıkta Söylenenler, Tabii Afetler-Kötü Haberler Duyulduğunda Söylenenler, Din ve İnanç İçerikli Söylenenler, Korunmak ve Bağışlanmak Dilemek İçin Söylenenler, Aile ve Aile Bireyleri İçin Söylenenler, Devletin Bekası ve Devlet Nişanları İçin Söylenenler, Dini-Milli Bayramlarda Söylenenler, Hac ve Asker Uğurlama-Karşılama Törenlerinde Söylenenler, Günlük Konuşma-

larda ve Selamlaşmada Söylenenler, İyi Dileklere Karşılık Olarak Söylenenler, Ziyarete, Ticarete, Seyahate Gidildiğinde Söylenenler, Ustalık-Sanatkârlık ve Zanaatla İlgili Söylenenler.

“Türkiye ve Türkmenistan Türkçesinde Geçen Alkış-Dileklerin Alfabetik Sıraya Göre Dizimi” başlıklı “**Altıncı Bölüm**”de ise Türkiye Türkçesinde ve Türkmen Türkçesinde geçen alkış ve dileklerin alfabetik sıraya göre dizimine yer verilmiştir. Burada 946 Türkiye sahası, 670 de Türkmen sahası alkış-dilek metinlerine yer verilmiştir. Eserde geçen tüm alkış ve dileklerin bir arada alfabetik olarak yer alması okuyucu ve araştırmacılar için kolaylık sağlamaktadır.

Araştırmacı “**Sonuç ve Değerlendirme**” bölümünde genel olarak çalışmada ele aldığı hususları ana hatlarıyla özetlemeye gayret göstermiştir. Türk soylu halkların geçmişten getirdikleri anonim ve ferdi ürünlerin ortak duygu ve düşünce oluşturmada aynı zamanda kültürel değerlerin korunmasında önemli bir işlevi yerine getirdiğini vurgulayan yazar, Türkiye Türklerinin ve Türkmenlerin kültür tarihinde alkış olarak bilinen dua-dileklerin, İslamiyet’in kabulünden sonra hayır dua şeklinde anıldığını ifade etmiştir. Türkiye Türkçesinde geçiş dönemlerinde toplam 144, Türkmen Türkçesinde ise 116 farklı alkış-dilek ve iyi duaların tespit edildiğini söyleyen Doç. Dr. Ramazan Çakır, Türkiye’de ve Türkmenlerde geçiş dönemleri olarak kabul edilen doğum, evlilik ve ölüm etrafında zengin ritüellerin olduğunu belirtmiş ve bazı ritüellerin Şamanizm’den kaynaklandığını, bazılarının ise İslamiyet’le birlikte yaygınlaştığının altını çizmiştir.

Çalışmasını seçtiği iyi niyet temennileri ve alkışlarla sonlandıran yazar, yine eserin sonunda kitaplarda görmeye çok fazla alışık olmadığımız birtakım önerilere yer vermiş ve gelecekte yapılabilecek bazı araştırmalar için (Türk Dünyası Alkış ve Kargış Atlası, Türk Dünyası Ortak Alkış ve Kargış Metinleri Antolojisi, Türk Dünyası Kalıp Sözlüğü) bilim insanlarına ışık tutmuştur.

Kitabın “**Kaynakça**”sı 3 kısma bölünmüştür. Bu bölümlerden ilki Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde hazırlanmış 215 kitap, sözlük, tez, makale ve bildirinin, ikincisi ise 19 süreli yayının yer aldığı kısımdır. Üçüncü kısım ise kaynak kişilerin adlarının yer aldığı listedir.

Çalışmada metinler derlenirken 336 kaynak kişi ile görüşülmüş bunların bazıları isimlerinin kullanılmasına izin verirken bazıları izin vermemiştir. Bu nedenle çalışmada görüşme yapılan kişilerden sadece 59’unun ismine kaynakçada yer verilmiştir. Kitabın zengin bir kaynakçasının bulunması hem yazarın alana olan hakimiyetini hem de eseri hazırlarken ne kadar geniş bir literatür taraması yaptığını göstermekte ve bu husus eserin değerini daha da arttırmaktadır. Bununla birlikte söz konusu geniş bibliyografya, bu konuda çalışmak isteyenler için de oldukça büyük bir önem teşkil etmektedir.

Alkışlar, geçmişten günümüze hasta ve tebrik ziyaretlerinde, doğumlarda, misafir kabulü ile misafir uğurlama gibi rutin olarak yapılan sosyal-kültürel etkinliklerde, insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmek için başvurdukları kalıp sözler olarak bilinmektedir. Türk halk kültürü içerisinde aynı zamanda önemli bir kültür aktarıcısı olarak da bilinen alkışlar veya günümüzdeki adıyla hayır-dualar, Türk dilinin zenginliğini göstermesi açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

Doç. Dr. Ramazan Çakır’ın bu kitabı Türkiye Türkleri ile Türkmenistan Türkleri arasındaki ortak duygu ve düşüncesini vurgularken aynı zamanda ileride bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara da yol göstermektedir. Sonuç olarak araştırmacı tarafından hazırlanan eserin bu alandaki önemli bir boşluğu dolduracak nitelikte olduğu rahatlıkla söylenebilir.